I. Akmens amžiaus ir ankstyvojo metalų laikotarpio objektai
Sites from the Stone Age and Early Metal period

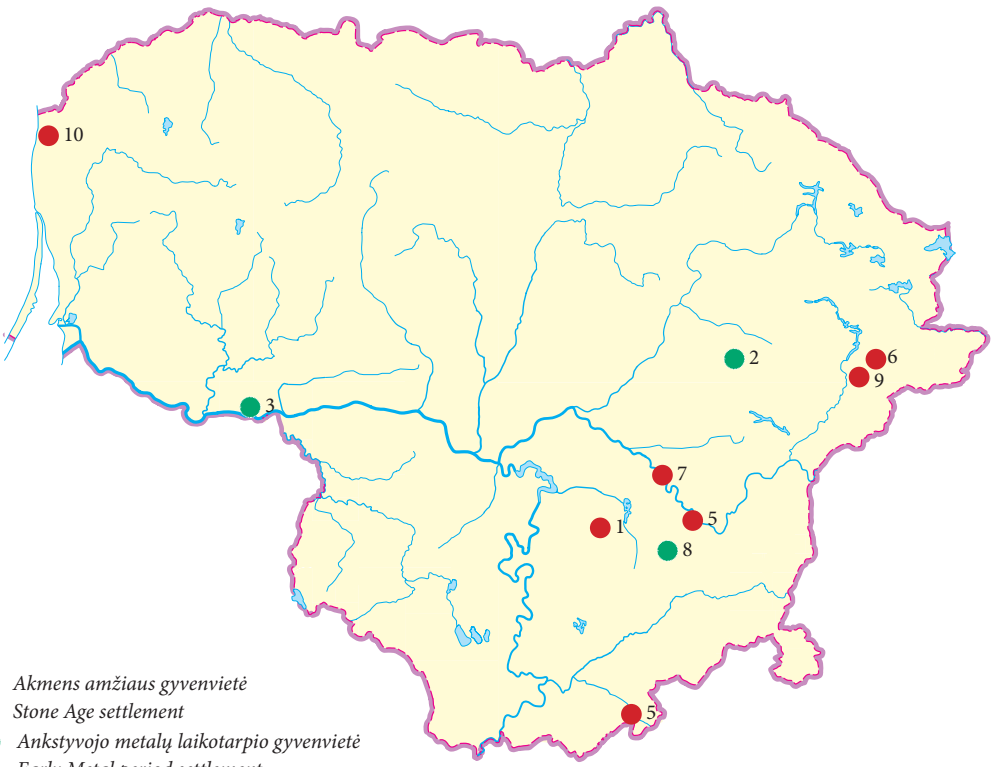

● *Akmens amžiaus gyvenvietė*
Stone Age settlement

● *Ankstyvojo metalų laikotarpio gyvenvietė*
Early Metal period settlement

1 – Bajorai (žr. IV)
2 – Luokesa, ež. (žr. XII)
3 – Naudvaris
4 – Neravai (žr. XI)
5 – Paramėlis
6 – Reškutėnai (žr. XI)
7 – Semeniškės (žr. III)
8 – Senieji Trakai (žr. IX)
9 – Sudota
10 – Šventoji

Gytis Piličiauskas

Šventosios akmens amžiaus gyvenvietė

2009 m. buvo tęsiami archeologiniai tyrimai Šventosios akmens amžiaus gyvenvietėje (A1705), Palangos mieste. Didžioji tyrimų dalis buvo taikomojo pobūdžio, finansuojami žemės sklypų savininkų ir investuotojų. Archeologiniai žvalgymai vykdyti nuotekų trasos vietoje Šviesos gatvėje, o šurfais buvo žvalgyti 3 sklypai (Šviesos 13a, Patrimpo 15, Žibų 73) ir 2 gatvių atkarpos (Jotvingių gatvė nuo Šviesos gatvės iki sklypo Jotvingių 7 ir įvažiavimas į sklypą Šviesos 13a nuo Šviesos gatvės). Nedidelės apimties tarpdisciplininio pobūdžio moksliniai tyrimai buvo atlikti tarp Šventosios 4-osios ir 5-osios radimviečių, sklype Mokyklos 62 (1 pav.).

2009 m. balandžio–lapkričio mėn. buvo atlikti geoarcheologiniai tyrimai nuotekų trasos vietoje **Šviesos gatvėje**. Žvalgytoje 914 m ilgio, 1–10 m pločio ir 2–5 m gylio nuotekų

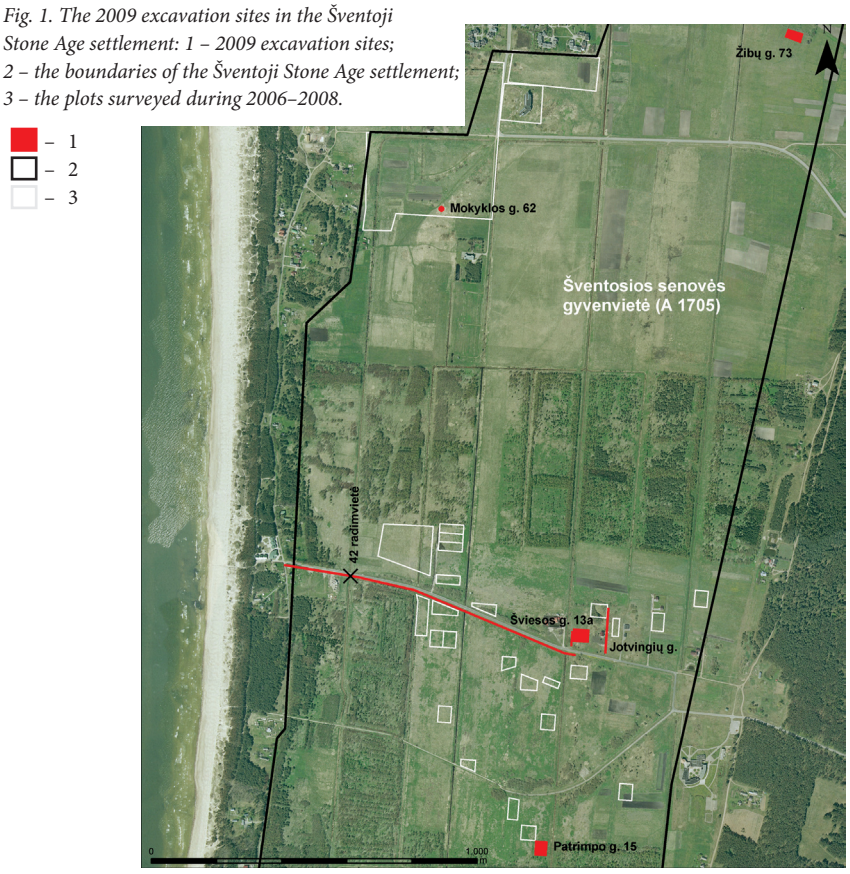

1 pav. 2009 m. archeologinių tyrimų vietos Šventosios akmens amžiaus gyvenvietėje: 1 – 2009 m. tyrimų vietos; 2 – Šventosios akmens amžiaus gyvenvietės ribos; 3 – 2006–2008 m. žvalgyti sklypai. G. Piličiausko brėž.

Fig. 1. The 2009 excavation sites in the Šventoji Stone Age settlement: 1 – 2009 excavation sites; 2 – the boundaries of the Šventoji Stone Age settlement; 3 – the plots surveyed during 2006–2008.

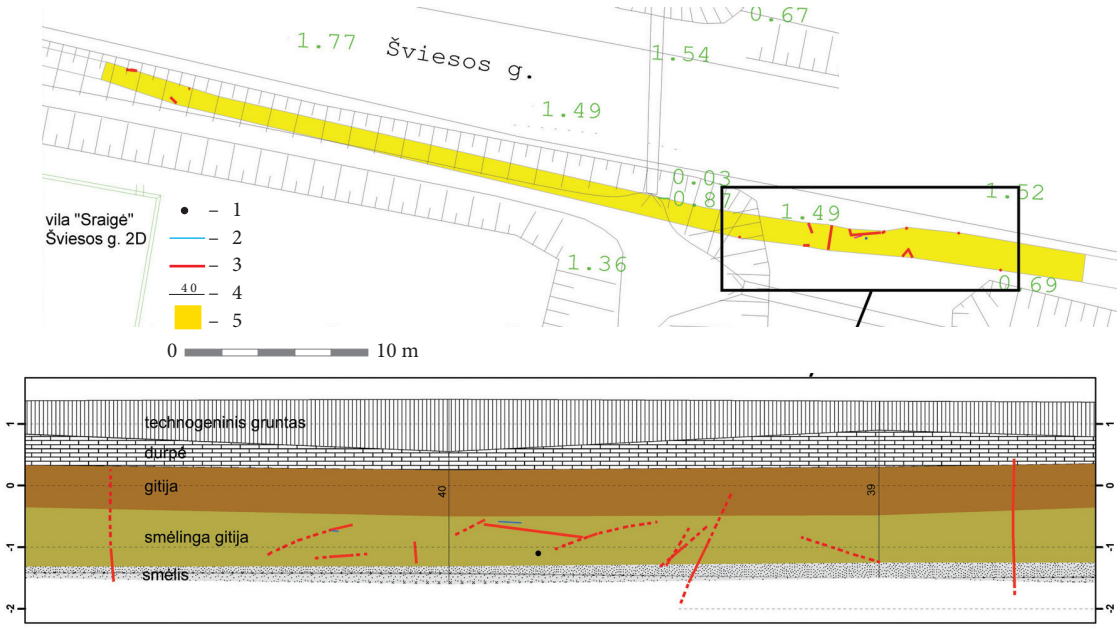

2 pav. Neolitinės radimvietės 42 Šviesos gatvėje planas ir pjūvis: 1 – akmeninis tinklo pasvaras; 2 – medinės skalos; 3 – mediniai kuolai ir rąsteliai; 4 – geologinio pjūvio taškai ir jų numeriai; 5 – radimvietė 42 nuotekų tranšėjoje. G. Piličiausko brėž.

Fig. 2. The plan and cross-section of Neolithic findspot 42 on Šviesos Street: 1 – a stone net-sinker; 2 – wooden splinters; 3 – wooden poles and logs; 4 – the geological section points and their numbers; 5 – findspot 42 in the sewer line trench.

trasos tranšėjoje buvo išvalytos 58 0,5–10 m ilgio atkarpos, didžioji jų dalis nufotografuota, o litologiniai sluoksniai išmatuoti 76 taškuose. Šių darbų tikslai buvo: naujų neolitinių radimviečių paieška, geologinio pjūvio sudarymas, Baltijos jūros stadijų nuosėdų identifikavimas ir paleogeografinė rekonstrukcija. Sudarytas geologinis pjūvis buvo kur kas detalesnis, nei gręžinių būdu sudaromi pjūviai – vidutinis atstumas tarp litologinių sluoksnių aprašymo vietų buvo 15 m. Lauko darbų metu paimta apie 300 grunto pavyzdžių gamtos mokslų laboratoriniams tyrimams (sedimentologiniams, palinologiniams, C_{14} ir OSL datavimui). Pjūvio R dalyje buvo aptiktas po pelkinių, ežerinių, lagūninių ir Litorinos jūros nuosėdų storyme palaidotas buvęs sausumos paviršius – dumblinga durpė ir humusingas smėlis. C_{14} metodu šis sluoksnis datuotas VII–VI tūkst. pr. Kr. I puse (kalibruotomis datomis), t. y. vėlyvuoju mezolitu. Nors archeologinių radinių jame nebuvo pastebėta, tačiau sluoksnis yra perspektyvus ieškant ankstesnių už maksimalią Litorinos jūros transgresiją gyvenviečių. Aukščiau slūgsančiose lagūninės ir ežerinės kilmės nuosėdose (gitijoje) pasitaikė pavienių nuskendusių akmens amžiaus žvejų dirbinių – akmeninių tinklų pasvarų. Svarbiausias atradimas – nauja neolitinė radimvietė Šviesos gatvėje, šiek tiek į ŠR nuo „Sraigės“ vilos (2 pav.). Ši radimvietė pavadinta 42-ąja. Tai specialios paskirties ūkinės veiklos, t. y.

3 pav. Neolitinės radimvietės 42 radiniai. G. Piličiausko nuotr.

Fig. 3. Finds from Neolithic findspot 42.

4 pav. Istorinių laikų medinio dirbinio fragmentas iš Šviesos gatvės G. Piličiausko nuotr.

Fig. 4. A fragment of a historical era wooden artefact from Šviesos Street.

žvejybos, vieta buvusios lagūnos viduryje. Maždaug 2 m pločio ir 50 m ilgio tranšėjos atkarpoje čia aptikta 9 medinių kuolų liekanos, 12 medinių pagalių ir rąstelių, iki 60 cm ilgio pušinių skalų fragmentų, akmeninis tinklo pasvaras, pušies žievės tinklo plūdė su išgręžta skyle pririšimui (3 pav.). Visi 42-oje radimvietėje aptikti archeologiniai radiniai buvo susiję su žvejyba – tai tinklų, nešiojamų žvejybinių užtvarų, galbūt ir bučių liekanos, žinomos tiek iš ankstesnių archeologinių tyrimų Šventojoje, tiek iš etnografinių šaltinių. Radimvietė C_{14} metodu datuota III tūkst. pr. Kr. pradžia (kalibruotomis datomis). Be akmens amžiaus radinių, paviršiniame durpių sluoksnyje buvo rasta etnografinio medinio įrankio dalis su įrėžtu šeimos ženklu, būdingu Lietuvos pajūrio žvejų sodyboms XIX–XX a. pradžioje (4 pav.). Žvalgymų patirtis Šviesos gatvė parodė, kad atrodantys pavieniai kuolai ežerinėse nuosėdose dažniausiai esti ilgalaikių žvejybos vietų įrangos fragmentai, o ieškoti tokių vietų

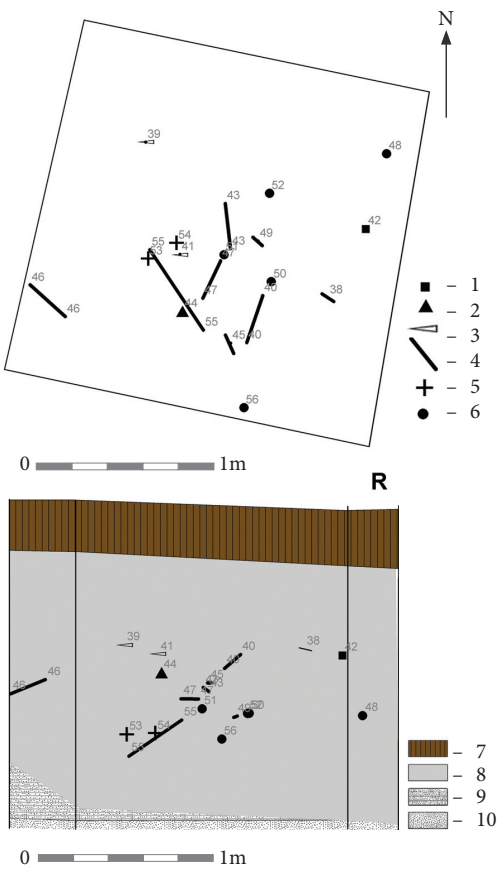

5 pav. Šventosios 4/5 radimvietėje iškasto šurfo planas ir pjūvių projekcija V–R plokštumoje: 1 – akmeninis tinklo pasvaras; 2 – gintaro nuoskala; 3 – pušinės skalos; 4 – mediniai pagaliai ir išskalos; 5 – ruonio slanksteliai; 6 – puodų šukės; 7 – juosvai ruda durpė; 8 – rusva / pilka gitija; 9 – smulkus smėlis su gitijos tarpsluoksniais; 10 – smulkus pilkas smėlis. G. Piličiausko brėž.

Fig. 5. The plan and section projection in the W–E plane of the test pit excavated at the Šventoji 4/5 findspot: 1 – a stone net-sinker; 2 – an amber flake; 3 – pine splinters; 4 – wooden sticks and splinters; 5 – seal vertebrae; 6 – pot sherds; 7 – sooty brown peat; 8 – brownish / grey gyttja; 9 – fine sand with seams of gyttja; 10 – fine grey sand.

storuose ir vandeninguose nuosėdų sluoksniuose yra kur kas efektyviau mechanizuotai perkasant didelius žemių tūrius tranšėjose, negu šurfais tiriant 1 % visos teritorijos, ką darė archeologai Šventojoje 2006–2008 m.

Archeologinių žvalgomųjų tyrimų metu Jotvingių gatvės V dalyje, tarp Šviesos gatvės ir sklypo Jotvingių 7 buvo iškasti 5 šurfai – iš viso ištirtas 8,25 m² dydžio plotas. Šurfuose 1, 3, 4, 5 po nestorais paviršiniais užpilto akmeningo molio ir durpingo arimo sluoksniais buvo aptiktas jūrinės kilmės smėlis. Tik šurfe 2 užfiksuotos ežerinės nuosėdos – 20 cm storio gitijos sluoksnis. Jokių archeologinių radinių ir struktūrų neaptikta.

Archeologinių žvalgomųjų tyrimų metu 14 a dydžio sklype Žibų 73 buvo iškasti 7 žvalgomieji 1x2 m dydžio šurfai. Paviršinių litologinių sluoksnių stratigrafija visose sklypo vietose buvo vienoda – 30–50 cm suartas tamsiai pilkas dirvožemis dengė rusvą arba gelsvą smėlį. Jokių archeologinių radinių ir struktūrų nepastebėta.

Sklypo **Šviesos 13a** paviršius buvo šviežiai išlygintas buldozeriu. Išstumdytose durpėse pavyko rasti gintaro žaliavos gabalų, apdirbimo atliekų – nuoskalų, tinklo pasvaro, pagaminto iš rausvo jūros nugludinto smiltainio, dalį. Buvo iškasta 12 žvalgomųjų 1x2 m ir 1x1 m dydžio šurfų. Dar vienas šurfas iškastas už sklypo ribų, į V nuo jo, prie melioracijos kanalo. Iš viso ištirtas 24 m² dydžio plotas. Šurfų vietose žemės paviršių dengė rudų durpių sluoksnis. Po durpėmis vietomis aptiktas maždaug 3–13 cm storio rudo sapropelio sluoksnis (šurfai 1, 3, 4, 5, 9). Giliau sekė gelsvas arba balsvas smulkus ir vidutinio rupumo jūrinės kilmės smėlis. Archeologinių radinių aptikta 3 šurfuose. Tai pavienės gintaro nuoskalos, rastos paviršiniame perartų durpių

sluoksnyje. Kur kas daugiau gintaro nuoskalų ir iki 4 cm dydžio žaliavos gabalėlių buvo rasta sklypo paviršiuje, jo PR dalyje. Čia taip pat surinktos 4 titnago nuoskalos. Radiniai liudija šioje vietoje neolite arba bronzos amžiaus pradžioje buvus gintaro apdirbimo vietą arba kelias dirbtuves. Laikantis R. Rimantienės numeracijos, jos priklausytų 25-ajai radimvietei.

16,66 a dydžio sklype Patrimpo 15 buvo iškasti 9 žvalgomieji 1x2 m dydžio šurfai. Šurfų vietose žemės paviršių dengė 15–40 cm storio perartos juodos durpės. Kai kur po jomis buvo išlikęs 5–35 cm storio nesuartų rudų durpių sluoksnis. 35–55 cm gylyje pasirodė juosvas durpingas, giliau – rudas arba žalsvas sapropelis. 70–90 cm gylyje buvo pasiektas šviesiai pilkas arba rusvas smulkus smėlis. Jokių archeologinių radinių ir struktūrų tirtame sklype nepastebėta.

Šventosios 4/5 radimvietėje, sklype **Mokyklos 62** buvo iškastas vienas 2x2 m dydžio šurfas. Tyrimų tikslas – ežerinių nuosėdų su žuvų kaulais poėmiai laboratoriniams osteologinės medžiagos tyrimams. Šurfo paviršiuje buvo 30–35 cm storio juosvų durpių sluoksnis. 0,7–1,5 m gylyje drėgnoje masyvioje gitijoje buvo rasta pušinių skalų fragmentų, nuodėgulių, medžių išskalų, gintaro nuoskala, 2 ruonių slanksteliai, akmeninis tinklo pasvaras, narviškos keramikos šukės su išdegusių moliuskų kiautelių liekanomis molio masėje (5 pav.). Žuvų kaulų tankiausiai buvo 1,2–1,5 m gylyje, tačiau ištisinio sluoksnio jie nesudarė, o telkėsi smulkios medienos, agaro riešutų ir žolių nuogulų lęšiuose. 50 kg grunto su žuvų kaulais buvo perduota dr. L. Ložiui (Vilniaus universiteto Ekologijos institutas) laboratoriniams tyrimams. Įžemis buvo pasiektas 1,8 m gylyje. Tai buvo smulkutis vandeningas pilkas Litorinos jūros smėlis.

Šventoji Stone Age settlement

Geoarchaeological investigations were conducted in the Šventoji Neolithic archaeological complex in 2009 (Fig. 1). A 914 m long geological profile was constructed by observing the earthwork in a sewer line trench. A mesolithic surface buried under sea, lagoon, lake, and bog sediments was identified and a new neolithic site, Šventoji 42, was found. Wooden poles, logs, a stone net-sinker, and a pine-bark float (Figs. 3, 4). were found in the gyttja (Fig. 2). It was a fishing site in the middle of a former lagoon. The wooden poles were radiocarbon dated to the early 3rd millennium BC (calibrated dates). At the Šventoji 25 site, amber and flint flakes were collected in the topmost layers and on the ground surface. The site was situated on the lagoon's E bank. The cultural layer has been destroyed to a great extent. One test pit was excavated at the Šventoji 4/5 site and some Neolithic artefacts and ecofacts collected: Narva-type pottery, pine laths, an amber flake, and seal, bird, and fish bones (Fig. 5).

Egidijus Šatavičius

Paramėlio 2-osios senovės gyvenvietės tyrimai

2009 m. buvo tęsiami Paramėlio 2-osios senovės gyvenvietės (A1551; Varėnos r., Kaniavos sen.) tyrimai (žr. *ATL 2002 metais*, V., 2005, p. 21–23; *ATL 2003 metais*, V., 2005, p. 22–24; *ATL 2004 metais*, V., 2006, p. 22–24; *ATL 2007 metais*, V., 2008, p. 41–43; *ATL 2008 metais*, V., 2009, p. 32–35). 2009 m. tyrimus finansavo KPD ir LAD pagal kultūros vertybių archeologinių vertingųjų savybių pobūdžio atskleidimo programą.